

ISSN 2518-7821

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС
НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

Серія 7

Релігієзнавство. Культурологія.
Філософія

38 (51)

Київ
Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова
2017

Фахове видання з філософських наук
Додаток № 12 до наказу МОН України від 11.07.2016 за № 820

Державний комітет телебачення і радіомовлення України
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ № 8813 від 01.06.2004 р.

*Схвалено рішенням Вченої ради НПУ імені М. П. Драгоманова
(протокол № 4 від 01 грудня 2016 р.)*

Редакційна рада:

- В. П. Андрущенко** – доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, ректор НПУ імені М. П. Драгоманова (*голова Редакційної ради*);
Г. М. Торбін – доктор фізико-математичних наук, професор (*заступник голови Редакційної ради*);
В. Д. Бондаренко – доктор філософських наук, професор;
В. І. Бондар – доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України;
І. І. Дробот – доктор історичних наук, професор;
В. Б. Євтух – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України;
М. І. Жалдак – доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України;
Л. І. Мацько – доктор філологічних наук, професор, академік НАПН України;
Н. Г. Мозгова – доктор філософських наук, професор;
О. С. Падалка – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України;
В. М. Синьов – доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України;
М. І. Шут – доктор фізико-математичних наук, професор, академік НАПН України.

Редакційна колегія:

- В. П. Андрущенко** – доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України;
Т. І. Андрущенко – доктор філософських наук, професор;
Є. В. Більченко – доктор культурологічних наук, доцент;
В. П. Бех – доктор філософських наук, професор;
Красицький Ян – доктор габлітований, професор Інституту філософії факультету суспільних наук - Вроцлавського університету (Польща)
В. Д. Бондаренко – доктор філософських наук, професор (*відповідальний редактор*);
Г. С. Меднікова – доктор філософських наук, професор;
І. Г. Немчинов – доктор філософських наук, професор;
Поповенюк Богдан – доктор філософських наук, доцент, (Сучавський університет імені Штефана чел Маре, Румунія);
Робен Берг – доктор габлітований, професор (Дортмундський університет, Німеччина);
Ставинський Петро – доктор габлітований за спеціальністю релігієзнавство, професор (Педагогічний університет імені Комісії Народної освіти у Кракові, Польща);
Н. Г. Мозгова – доктор філософських наук, професор (*відповідальний редактор*);
Л. А. Облова – кандидат філософських наук, доцент (*відповідальний секретар*);
Л. М. Панченко – кандтдат філософських наук, доцент;
Хюбнер Бенно – доктор габлітований, професор (Сарагоський університет, Іспанія).

Н 34

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія : [зб. наукових праць] / ред. рада : В. П. Андрущенко (*голова*); за ред. Н. Г. Мозгової. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – Вип. 38 (51). – 308 с.

У статтях розглядаються актуальні проблеми наукових досліджень докторантів, аспірантів, викладачів вузів та співробітників наукових установ України з питань релігієзнавства, теорії та історії культури, філософії.

УДК [1+2] (06)
ББК 71я5+86я5+87я5

УДК 2:316.7-053.6]:005.3

Овсянкіна Л.А.
Київський університет імені Бориса Грінченка
Хрипко С. А.
Київський університет імені Бориса Грінченка

ДУХОВНО-РЕЛІГІЙНІ ЦІННОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ: УСТАЛЕНОСТІ ТА ІННОВАЦІЇ

*Щоб пізнати ціннісний світ людини,
щоб судити про людину варто, як мінімум,
принаймні, увійти в таємницю її думок і її нещасть,
таємницю її хвилювань і її болю.*

О. Бальзак

Стаття присвячена проблемі осмислення полівекторності у духовному просторі молодіжного середовища в цілому та питанню релігійних цінностей, сучасним тенденціям їх змін та інтерпретацій зокрема. Аналізується значущість аксіологічного феномену в цілому, розглядаються контексти потрактувань категорії «цінність». Осмислюється проблема традиційних цінностей та актуалізується питання зламових тенденцій в просторі усталених духовних вартостей в культурному просторі сьогодення. Аналізується проблема причин, джерел та характеру змін у сфері духовного буття сучасного суспільства. Акцентується увага на ролі релігійного фактору в просторі утвердження чи забуття тих чи інших ціннісних пріоритетів у полі молодіжної субкультури. Аналізується також роль маргінального та секулярного факторів у сфері усталених та інноваційних ціннісних констант сьогодення. Осмислюється т.зв. «підприємницький чинник» в просторі господарської ментальності і духовної культури українства. Побічно аналізується саме український контекст актуалізації теми релігійних цінностей молодіжного середовища. Простежується проблема відповідності христологічного контексту моральних норм (Нагірна проповідь) духовним запитам молоді сьогодення. Насамкінець констатується принципова вагомість присутності релігійного чинника та надається аксіологічний акцент у сфері праксеологічного та футурологічного вектору висновкових положень в цілому.

Ключові слова: аксіологія, цінності, пріоритети, релігія, релігійність, релігійні цінності, секуляризм, секулярне середовище, молодь, молодіжне середовище, молодіжна субкультура, духовність, духовна пам'ять, духовний досвід, пам'ять поколінь, духовна культура, господарська ментальність, прагматизм, традиційні цінності, інновації, злам, кризові тенденції, ментальність, культура.

Овсянкіна. Л.А., Хрипко С.А. Духовно-религиозные ценности современной молодежи: традиции и инновации Стаття посвящена проблеме осмысления поливекторности ценностей духовного пространства молодежной среды в целом и вопросу религиозных ценностей в отдельности. Современным тенденция их изменений и интерпретаций. Анализируется значимость аксиологического феномена в целом,

рассматриваются контексты трактовки категории «ценность». Осмысливается проблема традиционных ценностей и актуализируется вопрос кризисных, переломных тенденций в пространстве устоявшихся приоритетов. Анализируется проблема причин, источников и характера изменений в сфере духовной жизни современного общества.

Акцентируется внимание на роли религиозного фактора в пространстве утверждения или микширования тех или других ценностных приоритетов в сфере молодежной субкультуры. Анализируется также роль маргинального и секулярного факторов в сфере устоявшихся и инновационных констант современности. Осмысливается т.н. «бизнесменский фактор» в пространстве экономической ментальности и духовной культуры украинского социума. Контекстно анализируется именно украинский вектор актуализации темы религиозных ценностей молодежной среды. Осмысливается проблема соответствия христологического контекста моральных норм (Нагорная проповедь) духовным запросам современной молодежи. Напоследок констатируется принципиальная значимость присутствия религиозной составляющей в пространстве духовно-моральной культуры.

Ключевые слова: аксиология, ценности, приоритеты, религия, религиозность, религиозные ценности, секуляризм, молодежь, молодежная среда, субкультура, духовность, духовная память, духовный опыт, экономическая ментальность, прагматизм, традиционные ценности, инновации, перелом, кризисные тенденции, ментальность, культура.

Ovsiankina L., Khrypko S. Spiritual and Religious Values of the Modern Youth: Traditions and Innovations The article is devoted to the problem of the polivectoral considering in the spiritual space of the youth environment in general and to the aspect of the religious values, modern tendencies of its changes and to the ways of interpretation in particular. The importance of the axiological phenomena in general is analyzed, the contexts of the "value" category definitions are considered. The problem of traditional values is studied and the issue of the existing tendencies defeat of the traditional spiritual values in modern cultural space is highlighted. The problem of the reasons, sources and the character of changes in the modern society spiritual existence is analyzed. The religious factor role in the sphere of adoption or oblivion those or other value priorities in the youth subcultural field is accentuated.

Moreover, the role of marginal and secular factors in the sphere of the established and innovation value constants of modern time is analyzed. The factor known as "business factor" in the sphere of the economic mentality and spiritual Ukrainian culture is considered. Indirectly, the Ukrainian context of the theme of the youth environment religious values is analyzed. The problem of Christological context coherence of moral norms (Sermon on the Mount) to the modern youth spiritual enquiries is followed. In conclusion the principal value of religious factor existence is ascertained and axiological focus in the sphere of praxeological and futurological vectors of the conclusions in general is provided.

Key words: axiology, values, priorities, religion, religious, religious values, secularism, secularity environment, the youth, the youth environment, the youth subculture, spirituality, spiritual memory, spiritual experience, the memory of generations, spiritual culture, economic mentality, pragmatism, traditional values, innovations, crisis, crisis tendencies, mentality, culture.

Актуальність проблеми. *Феномен цінностей* апріорі є таким, що ніколи не покине площину наукового аналізу та звичайної людської цікавості. *Релігійний чинник*, у свою чергу, завжди є стрижневим у сфері змістовного наповнення ціннісного простору людини чи спільноти. Адже те чи інше ставлення до релігії, явно чи не усвідомлено окреслює нюанси духовності та ціннісної культури суб'єкта. *Молодь, як втілення досвіду минуцини і носій культури майбутнього*, завжди перебуває у фокусі уваги дослідників як найпріоритетніша соціальна група. Погодьмося, що «кожен етап життєвої дороги певної людини, певного народу, певного соціального середовища (маленький чи довготривалий) характеризується, з огляду на обставини цього періоду, знаковими саме для нього цінностями та вартісними акцентами» [1, с.8]. Ціннісні уподобання та пріоритети «можуть бути різними, навіть альтернативними за змістом і протилежними по суті; вічними й тимчасовими; справжніми й надуманими, реальними й ілюзорними, зрозумілими й підсвідомо-невисловленими або раціонально окресленими. Апріорі «те, чим переймається людина у конкретний період життя, те, навколо чого сконцентровані всі її думки, емоції, пріоритети, прагнення, почуття, і є фактичним й безсумнівним втіленням феномену цінного» [1, с.8].

У житті кожної, без винятку, людини у кризові моменти відбувається процес важливого ціннісного вибору, що супроводжується серйозним духовним переосмисленням власної життєвої позиції, своїх пріоритетів, ствердження або нівелювання вищих (релігійних) цінностей, їх фактичності й міфічності, поверховості й глибинності, обсягу «мішури» й справжності змісту. Поступово ці серйозні питання починають охоплювати усю мисленнєву активність людини та заповнювати все її єство. В результаті пошуків відповідей на ці інтимні питання цінності стають тим помічником та єдино-важливим началом буття людини, що у граничних ситуаціях через усвідомлення свободи допомагає зробити правильний духовний вибір.

Дослідження специфіки релігійних уподобань сучасної молоді в суспільствах перехідного типу, до яких належить і Україна, – одна з актуальних проблем, що постала перед вітчизняною наукою. Молодь сьогодні є об'єктом особливої уваги як філософів, так і соціологів, політологів, релігієзнавців тощо, адже вона (молодь) як особлива соціально-демографічна група характеризується власною субкультурою, а її цінності та світоглядні орієнтації не завжди збігаються із загальносуспільними.

Ступінь наукової розробки теми. Соціальному контексту аксіологічної тематики присвячені роботи М. Кагана, Ю. Шайгородського, А. Абішевої, М. Афанасьєва, В. Малахова. Проблематика духовних цінностей та релігійності українського народу є стрижневою в роботах А. Колодного, Л. Філлипович, О. Сагана, М. Кирюшка. Ментальний контекст простору цінностей простежується в роботах Р. Додонова, Л. Осадчої. Освітній вектор ціннісного простору духовного буття сьогоденного українського суспільства є домінуючим в наукових доробках В. Огнев'юка, В. Лутая, Г. Яценко, В. Яковлева. Проблема полівекторності духовності українського суспільства є помітно пріоритетною в наукових розвідках представників відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України.

Вивченню системних змін, що сьогодні відбуваються у світогляді молоді, її релігійних цінностях, ціннісних орієнтаціях та соціально-практичній діяльності присвячена велика увага таких науковців, як Л. Губерський, Г. Горак, І. Березко, Я. Ніколаєнко, В. Вашкевич, В. Пазенок, В. Лях та інших.

Мета роботи. Стрижневою метою даної публікації є прагнення в контексті осмислення ролі і значення аксіологічного феномену проаналізувати духовно-релігійний зріз ціннісної культури сучасного молодіжного середовища та констатувати характер та сутність духовних змін та зламів тенденції у просторі усталених та інноваційних ціннісних пріоритетів сьогодення.

Основна частина. Вся наукова еліта України погоджується із думкою про те, що сьогодні соціум потребує активного повернення до культу релігійних, духовних цінностей і розуму, такої особистості, в основі ціннісних орієнтацій якої домінують вічні позитивні моральні ідеали та принципи добра, краси, совісті, справедливості, так необхідні в наш час у виборі засобів досягнення поставленої мети й олюднення усіх сфер суспільства.

У цьому плані зростає необхідність філософського аналізу витоків національних релігійних особливостей українців. На думку А. Кінкулькіна та В. Овчиннікова «релігія – це складне явище життя суспільства, що має свої корені у потребах людей» [3, с.136]. Погодьмося – поза людським фактором релігія не існує як явище, вона втрачає свій сенс, зміст, вияви, роль тощо. З іншого боку – ніколи не існувало спільноти, буття якої б було абсолютно позарелігійним. Не існує і ніколи не існувало стовідсотково секулярних спільнот. Кожна людина, кожна спільнота специфічно звернена до релігійного начала. Ця специфіка часто виявляється через відторгнення, незнання, невдалий духовний досвід або суто індивідуальне розуміння феномену трансцендентного. Релігія в своїй іманентній суті є втіленням того чи іншого аксіологічного знання, втіленням пошуків розуміння та інтерпретації феномену трансцендентного, втіленням шляху до свого духовного «Я» та розуміння чинника єдності у пошуках та інтерпретації духовного «Ми», адже не можна не погодитись із констатацією сучасної академічної релігієзнавчої думки, що «релігія – це духовний феномен, що виражає не лише віру людини в існування надприродного Начала, що є джерелом буття усього існуючого, а й виступає для неї засобом спілкування із ним, входження в цей світ. ... Особливістю релігії є те, що в ній відображаються не якісь зовнішні щодо людини сили, а такий її особистісний стан, який можна назвати станом самовизначення у світі, здобуття людиною самої себе» [6, с.278-279]. У практичній площині релігія виявляється через феномен релігійності. Релігійність – це форма буття релігії (індивідуальна неповторність розуміння і вираження віри). Остання детермінується і втілює саме цінності певної людини, групи, народу, епохи. Ми погоджуємося із точкою зору про те, що роль релігії у суспільстві повинна бути ретельно врахована під час будь-яких соціально-економічних перетворень. Ставлення до релігії нерозривно пов'язане із внутрішнім світом людини. Тому у всьому, що стосується релігійних (або навпаки, атеїстичних) поглядів людей, необхідна коректність.

Історично склалося так, що у нашому суспільстві спостерігається неприязнь до хижачької підприємницької діяльності. Це пов'язане із особливостями нашого

національного характеру. Він завжди був чужий до дріб'язкового крамарства та прагнення до збагачення. Багатий завжди викликав презирство, а бідні – співчуття. Бідність була нарівні із суспільною добродійністю. Невипадково у народній творчості, наприклад, у притчах, казках – багатий був завжди об'єктом насмішки та іронії. У народній свідомості цінувалися християнські благочестя, знатність роду, а не комерційна діяльність. Інтелігенція байдливо відгороджувалася від торгівлі: це брудна та недостойна справа.

Господарський менталітет українця завжди був втіленням хліборобської культури, культури трударя, а не лихваря чи перекупника. В традиційній площині українського менталітету і національних ознак релігійності це породило феномен духовного антеїзму (ан-земля, теос - Бог) або, іншими словами, тенденції сакралізації землі і землеробської праці. Мовленнєва культура нашого народу й до сьогодні зберегла тенденцію називати святими «землю», «хліб», «матір», «рідину». У релігійній площині здавна усталена антеїстична психологія українців-хліборобів стала джерелом побожності, забобонності, а філософія землі витоком яскравого природо-та-обрядовіства, побожності, забобонності [10] та вербальної магії побажального слова (на кшталт – «щоб земля свята за такі-то справи не прийняла» чи «і як земля такого-то носить» тощо). В сиву давнину землі сповідались, землею клялись, прискіпливо дотримувались безлічі заборон щодо того чи іншого поводження на землі. А традиція просити благословення в батьків і Бога перед далекою дорогою і брати з собою грудку землі з родинного маєтку зберіглась і донині. Звідси бере свій початок своєрідне національно-хліборобське розуміння «найбільшого гріха». Це – відлучення людини від праці на землі, від спадку на земельну родинну ділянку, від хліборобства, від права бути присутнім за родинним столом. Отже, можна констатувати, що філософія хліборобатрудувника стала стрижневою у просторі релігійної культури народу. Землеробський тип національного характеру проявляється не тільки у контексті освячення землі. Більш того, її називають «ненею», «матір'ю», «годувальницею». В народній культурі і в фольклорі «свята земля» за статусом є не меншою за Бога чи святих персоналій. Тільки українська народна усна словесність могла запропонувати історичній пам'яті зразок хліборобської праці з залученням всієї Святої Трійці. Маємо на увазі колядку «Святі орачі», де оповідається, як «святий Миколай за плугом ходить, святий Михайло волоньки гонить, за ними Господь-Бог ріллю всіває, а Син Божий її зволочає. ... а Божа Мати їм їстоньки носить» [7]. Цей фрагмент народної колядки є яскравим синкретичним прикладом усіх нюансів релігійної духовності українців, де знайшли місце вияви обрядовіства, сімейності, возвеличення жінки-матері, освячення землі-«нені» та самої хліборобської праці, ототожнення Бога із господарем певної госпОди (оселі) і нарешті – наявність унікальної української християнської Святої Трійці – це Святий Микола-Чудотворець, Матір Божа та Син Божий. Український антеїзм сформував «основу світобачення.. селянина» - це «Культ Землі і землеробської Праці» [4, с.8]. Земля також є й архетипом національної свідомості. У традиційному зрізі національного буття – для духовності хлібороба, який жив плодами рук своїх, були неприйнятні тенденції перекупництва, спекуляції тощо. Достаток, який був результатом лихварства чи торгівлі сприймався як баришничество та гендлярство.

З часом ставлення до чесної підприємницької діяльності змінилося. Історія зберегла й позитивні уроки вітчизняного підприємництва, свідчення, що збереглися у ділових відносинах з часів Київської Русі: про щирість та дружелюбство, про чесність та вірність слову слов'янського народу. Формування моральних цінностей нації, її культури та духовності можна прослідкувати історично. Витоки цього – у геополітичному положенні території: на кордоні між Європою та Азією. На цій території об'єдналися дві культури: Західна та Східна, що мало органічне відображення на державній ідеології, політиці, економіці та культурі. Воно ж, у подальшому, мало значення у формуванні світогляду, моральних цінностей та основних рис національного характеру, насамперед, загостреного почуття справедливості й добра, що багато у чому затвердилося завдяки вченню Ісуса Христа.

Західна культура, у свою чергу, привнесла такі риси у національний характер, як раціоналізм та прагматизм, однак без дрібного західного крамарства. Східна культура вплинула на укріплення в національному характері слухняності, терпіння та відданості гуманній ідеї.

Релігійний підхід до моральних цінностей містить у собі глибоке осмислення сенсу життя людини не залежно від того, в якій сфері вона себе реалізує. Адже в центрі вчення християнства вже закладені моральні цінності, що духовно підіймають і облагороджують людей. У цьому контексті доречно акцентувати відому тезу – *«не знаєш як вчинити... - зроби так, як сподобалось би Богу»*. Саме тому звернення до Біблійного джерела є, певним чином, класикою, абсолютном, безпомилковим методом і прозорим інструментом в просторі осмислення проблеми духовно-моральних цінностей як таких.

Нагірна проповідь [5] є переконливим джерелом усієї сутності християнського вчення і підтвердженням прагнення до такого шляху нескінченної духовної досконалості, якому притаманно прагнути людині. Таке вдосконалення глибоко індивідуальне і вимагає від суб'єкта активності, дії, руху від себе до Бога. У Нагірній проповіді не тільки визначений вічний ідеал, моральні цінності, що сповідають християни, але й вказана можливість постійного самовдосконалення людини. Особлива увага Нагірної проповіді приділяється співвідношенню між моральними та матеріальними цінностями. У ній засуджується накопичення людей, погоня за скарбами на землі, де міль та іржа винищують і де злодії підкопують й крадуть. Вважається найбільшим злом і нещастям для душі людини вже сам факт того, що вона віддається турботі про речі тлінні й забуває про Бога й нескінченні блага, оскільки серце людини буде знаходитися саме там, де її скарб. Нагірна проповідь стверджує, що дійсне блаженство неможливо знайти ані в багатстві, ані в гордості, ані в безтурботних задоволеннях і легкодумстві. Проповідь попереджає, що *«горе вам, – багаті»* [5, с.288], що не вміють користуватися багатством, як потрібно, ті, яким любов до багатства перешкоджає бути щирими послідовниками Христа, який закликає до утіх вічного життя; *горе вам, «...тому що ви вже одержали своєї втіхи...»* [5, с.288] тут, на землі і позбавили себе втіхи на небесах. У той же час, згідно з першоджерелом, відкриті лестоці і прославляння вчення Христа під маскою неправди й удавання, виконання добрих справ напоказ теж набуде свого «покарання», неминуче при будь-якій нещирій і обманній дії. Проповідь схвалює добрі вчинки людей, далекі від лицемірства, марнославства, й старанне виконання своїх обов'язків. Моральні цінності в

Нагірній проповіді називаються моральним законом. Виконання цього закону повинно стосуватися кожної людини і підкорятися велінню її власного серця. Чистота моральності полягає не тільки у праведних вчинках, але й у чистих помислах (внутрішніх мотивах поведінки), що сприяють виникненню взаємодопомоги, взаємної любові і взаємних обов'язків.

Важливі положення Нагірної проповіді одержали подальший розвиток у працях вітчизняних і закордонних філософів. Так, специфічною рисою філософського світогляду П. Юркевича є християнський антропологізм, зокрема його вчення про серце як дійсне осереддя людського духу. Український філософ вважав, що лише серце людини складає основу її морального життя. Слово Боже благодійно діє на серце людини, воно спрямовує всі її думки, слова, справи. П. Юркевич доводив, що розум – це «урядувальна й володарююча сила» [12, с.111], яка є правилом. Це правило охоплює такий зміст морального світу, який народжується з найглибшого ества духу. Основним правилом розуму він вважав любов до добра.

Вчений приділяв велику увагу християнському началу в моралі. Біблію він називав вченням про серце як осереддя всього щиросердного й духовного життя. Він шукав гармонії між знаннями та вірою, закликавши до ретельного та неупередженого вивчення Біблії у всіх її подробицях. Вивчаючи людину як моральну особистість, П. Юркевич вважав, що вона не підпорядкована необхідності сліпо стикатися з людьми й ворогувати з ними на життя та смерть. Адже в житті замало ситуацій, коли людина має робити свідомий вибір. За кожної зустрічі протилежних бажань та інтересів вона має звертатися до моральних вимог справедливості, яка вкаже їй, де й коли вони суперечать благові її ближнього й загальному благові. На думку П. Юркевича, за умови вищого морального розвитку людина дотримується заповіді любові, що спонукає її віддавати у жертву свої особисті вигоди заради блага інших, заради блага загального. Тобто він вважав, що справедливість і любов є головними умовами встановлення миру між людьми, заснування загальної товариськості й братерства між ними. У бажанні миру й прагненні миру він бачив моральну потребу кожної людини. «Людина відчуває живу потребу доповнювати себе іншими людьми, доповнювати себе не лишень щодо матеріального, але й ще більше щодо духовного» [12, с.224]. Таким чином, філософ відстоював думку про те, що всі вчинки людей, вся поведінка з ближніми повинна спрямовуватися вірою в Ісуса Христа. А той, хто цю віру втілює у зміст своєї поведінки, переніс її з голови у серце, до кожного буде відноситися, як до рідного брата. Специфічну інтерпретацію протиріччя між соціальним простором і моральними цінностями особистості запропонував Е. Фромм. Вивчаючи природу людей, що живуть за принципом володіння й буття, він наводить суттєві розходження й у їхньому ставленні до релігії. У першому випадку віра в Бога для людини стає своєрідною готовою відповіддю на всі існуючі питання. Від людини не вимагається самостійно мислити і приймати рішення, вона лише сліпо підкоряється формулюванням, зазначеним у Біблії. Бог стає для неї ідолом, яким можна у будь-який момент прикритися і виправдатися, навіть роблячи будь-які жорстокі вчинки. Протилежністю такої віри в Бога є віра за принципом буття. На думку Е. Фромма, «це насамперед не вірування у певні ідеї (хоча це також може мати місце), а внутрішня орієнтація, установка людини» [8, с.230].

Е. Фромм, розглядаючи основні постулати Нового Завіту, говорить про важливість визволення від жадібності і бажання наживи, про необхідність рятування від установки володіння. Він вважає, що моральні цінності людей повинні ґрунтуватися на спільності та солідарності, які є запорукою розуміння не тільки себе, але й інших людей. Філософ критикує людську жадібність, і говорить про те, що ще в Біблії було сказано: «Не хлібом єдиним буде жити людина, але всяким словом, що виходить з вуст Божих» [5, с.25]. Існування за принципом володіння і буття автор порівнює з образом Сатани (матеріальне споживання) і Ісуса (принцип буття). У світі відбувається постійне зіткнення між цими двома орієнтаціями, але жодна з них не може здобути остаточної перемоги, що свідчить про їхнє рівноцінне значення. Е. Фромм, аналізуючи проблеми ринку, говорив, що у сучасному суспільстві роль Бога починає мати зовсім інше значення. Бог перетворюється на поняття, що відповідає відчуженій культурі успіху. Тобто віра в Бога стає психологічним прийомом, який може допомогти індивіду у кращому пристосуванні до конкурентної боротьби. «Зроби Бога своїм партнером» – це найімовірніше означає «зроби Бога своїм напарником у бізнесі», ніж «возз'єднайся з ним у любові, справедливості й істині» [8, с.168]. Філософ критикує такий підхід до релігії, вказуючи на те, що «замінивши братерську любов на суєтні ярмаркові відносини, Бога перетворили в недоступного для простих смертних генерального директора акціонерного товариства Всесвіту» [9, с.168]. Такий підхід до релігійної моральності, на нашу думку, свідчить про зростаючу тенденцію утилітарності в розумінні вчення Бога.

Американець Маркус Джоб, професор університету Майамі, обговорюючи проблеми сучасного ринку, приділяв особливу увагу передумовам прийняття рішень, серед яких він вказує на такі. «По-перше, слід боятися Бога. По-друге, Боже слово, Біблія є стандартом, на основі якого визначаються добро і зло, починаючи з десяти заповідей» [2, с.14]. На його думку, уряди, які ігнорують ці два положення на користь того, що хоче виборець (замовник), становлять небезпеку. Ця думка є підтвердженням того, що релігія в сучасному світі відіграє важливу роль, вона є впливовою не тільки в індивідуальному житті, але й в економіці, в політиці, в будь-якій діяльності сучасної людини.

Отже, говорячи про специфіку релігійних цінностей сучасної молоді, можна назвати два головні фактори, що впливають на їх функціонування: стихійність й раціональність. В їхній взаємодії завжди опиняється молода людина. І саме в цьому відбувається екзистенційний вибір особистості, яка відчуває реальне право на свободу, існування і отримує можливість зрозуміти відповідальність за власне буття через внутрішній закон, закон совісті.

Кожна епоха є переломною, кожне покоління проходить крізь свій злам. «Зрештою – як зазначають сучасні дослідники – на сьогоднішній день, проблема засвоєння загальнолюдських цінностей в індивідуальній свідомості – одна з фундаментальних проблем людського буття» [11]. Кожне прийдешнє покоління є втіленням і уособленням духовності пращурів, кожне прийдешнє століття є втіленням і уособленням століття вже минушого: його цінностей і псевдоцінностей; злетів і падінь; розуміння світу і спроб втрутитись в таїну передвічного; духовної височини і ерзац-культів; епохальних особистостей і знеособленого натовпу; «людей з великої літери» та їх антиподів... Все це закарбовується в історичній пам'яті, входить в духовний досвід і окреслює зрізи

реформованого і сталість традиційного; все це проходить крізь сюжетні лінії долі всіх і кожного. Адже кожна без винятку людина є представником певного етносу, нації, спільноти – отже, реальним втіленням цінностей, що продукуються духовними акцентами певної епохи. І ці «акценти», як правило, завжди по-своєму цікаві, неординарні, оригінальні і, безсумнівно, актуальні як для даного відрізка історичного часу, так і в прогностичних дискурсах на майбутнє.

Література:

1. Аксіологія освіти в сфері міжпредметного дискурсу: цінне, ментальне, наукове: Навчально-методичні матеріали до курсу з аксіології / Укладач Хрипко С. А./ – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 402 с.
2. *Джоб М.* Якість – не лише економічна категорія // Український промисловець. – 1999. – №6. – С. 13-14.
3. *Кинкулькин А.Т., Овчинников В.С.* Деятельность и духовный мир человека // Социально-политический журнал. – 1995. – №3. – С. 126-139.
4. *Колодний А. Филипович Л.* Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан. – Львів: Логос, 1996. – 182 с.
5. Новый Завет. – Анахайм: Живой поток, 1998. – 1458 с.
6. Релігієзнавчий словник / Укр. асоц. Релігієзнавців: Відділ релігієзнавства: Ін-т філософії НАН України: За ред. А.Колодного, Б. Лобовика. – Київ: Четверта хвиля, 1996. – 392 с.
7. Сосенко Ксенофонт. Різдво – Коляда і Щедрий Вечір: Культурологічна оповідь. – К.: Український письменник, 1994. – 286 с.
8. *Фромм Э.* Психоанализ и религия; Искусство любить; Иметь или Быть?: Пер с англ. – К.: Ника-Центр, 1998. – 400 с.
9. *Хабермас Ю.* Демократия. Разум Нравственность: Московские лекции и интервью. – М.: АО "КАМИ", Academia, 1995. – 245 с.
10. Цінності і константи української сакральної традиції – [режим доступу] - <https://www.religion.in.ua/main/analitica/6382-cinnosti-i-konstanti-ukrayinskoyi-sakralnoyi-tradiciji.html> сайт: Релігія в Україні – Аналітика.
11. *Шайгородський Ю.* Ціннісний конструкт міжкультурної комунікації. // Український соціум 1 (1). – 2001р. – С. 41-48.
12. *Юркевич П.Д.* Выбране. – К.: Абрис, 1993. – 397 с.

УДК 130.2

Ангелова А.О.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

АРХЕТИПИ СТАРОГО ТА СТАРОЇ ЯК СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ МІФОЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ

Метою публікації є структурно-типологічний аналіз архетипів Старого та Старої. В результаті проведеного дослідження висвітлено полісемантичну природу та множинність архетипу Старого, який утворює цілий ряд міфологічних пар: деміург – володар потойбіччя, старий трикстер – культурний герой, мудрий віщун – сакральний